

به نام خدا

بررسی جامع گیاه شنگ؛ از زیست بوم خراسان شمالی تا جایگاه در طب سنتی

مولفان:

عبدالرضا شرفی

فاطمه جوینی

نسیم صدوقی مود

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

سرشناسه: شرفی، عبدالرضا، ۱۳۹۶
عنوان و نام پدیدآورگان: بررسی جامع گیاه شنگ؛ از زیست بوم خراسان شمالی تا جایگاه در طب سنتی / مولفان:
عبدالرضا شرفی، فاطمه جوینی، نسیم صدوقی مود
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۵.

مشخصات ظاهری: ۶۶ ص.

شابک: ۳-۵۷۵-۱۲۹-۶۲۲-۹۷۸

شناسه افزوده: جوینی، فاطمه، ۱۳۸۹

شناسه افزوده: صدوقی مود، نسیم، ۱۳۶۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: بررسی جامع گیاه شنگ- خراسان شمالی - جایگاه در طب سنتی

رده بندی کنگره: ۹۸۳ TP

رده بندی دیویی: ۶۶۸/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۶۵۲۱۹۸

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نام کتاب: بررسی جامع گیاه شنگ؛ از زیست بوم خراسان شمالی تا جایگاه در طب سنتی

مولفان: عبدالرضا شرفی - فاطمه جوینی - نسیم صدوقی مود

ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: الهام غفاری

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۵

چاپ: زبرجد

قیمت: ۱۱۰۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۳-۵۷۵-۱۲۹-۶۲۲-۹۷۸

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

chaponashr.ir

iran-journals.com

انتشارات ارسطو

ما این کتاب را به تمام کودکان کنجکاوی در سراسر جهان تقدیم می‌کنیم .

به کودکانی که هنوز جرأت می‌کنند از دنیای دیجیتال بیرون بیایند، به دل طبیعت بروند، خاک را لمس کنند، گیاهان را بشناسند و از بزرگان‌شان سوال پرسند. تقدیم به کسانی که می‌خواهند بدانند ریشه‌هایشان کجاست و چگونه می‌توانند با علم و عشق، گنجینه‌های طبیعت را حفظ کنند. امیدواریم هر کسی که این صفحات را ورق می‌زند، تشویق شود تا گنجینه‌های پنهان محیط اطرافش را کشف کند و پاسدار زمین سبز ما باشد.

فهرست

پیشگفتار:	۹
مقدمه:	۱۱
فصل اول: شناسنامه گیاه شنگ	۱۳
معرفی کلی و نام‌گذاری	۱۳
توصیف ظاهری (مورفولوژی)	۱۳
زیست‌بوم و شرایط رشد در منطقه اسفراین	۱۴
عوامل محیطی مؤثر بر رشد این گیاه در منطقه اسفراین عبارتند از:	۱۴
زمان گل‌دهی و برداشت	۱۴
فصل دوم: زیست‌بوم و توزیع جغرافیایی در منطقه اسفراین	۱۵
موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه	۱۵
تحلیل زیست‌بوم (اکولوژی) گیاه شنگ	۱۵
نقشه‌های توزیع و نقاط پراکندگی در اسفراین	۱۶
تهدیدات زیست‌محیطی و خطر انقراض محلی	۱۶
فصل سوم: جایگاه گیاه شنگ در طب سنتی و کاربردهای درمانی	۱۷
فلسفه استفاده از گیاهان دارویی در طب سنتی	۱۷
کاربردهای درمانی گیاه شنگ	۱۷
روش‌های آماده‌سازی و مصرف در طب سنتی	۱۸
ملاحظات ایمنی و دوز مصرف	۱۸
فصل چهارم: روش‌های جمع‌آوری، مصرف و نتیجه‌گیری	۱۹
اصول جمع‌آوری اصولی گیاه شنگ	۱۹
روش‌های صحیح خشک کردن و نگهداری	۱۹
فصل پنجم: مستندات میدانی و راهنمای کاربردی	۲۱
جدول جامع شناسایی و کاربرد	۲۱
پروتکل مصاحبه‌های میدانی	۲۱
دفترچه یادداشت طبیعت	۲۲
توصیه‌های نهایی برای پژوهشگران جوان	۲۲

فصل ششم: راهنمای شناسایی سریع و فعالیت‌های تعاملی	۲۳
کلید شناسایی سریع (دیده بان شنگ)	۲۳
مقایسه شنگ با گیاهان مشابه	۲۳
فصل هفتم: تحلیل تطبیقی دانش بومی و یافته‌های علمی مدرن	۲۵
تطبیق ادعاهای سنتی با متون فارماکولوژی	۲۵
بررسی مواد مؤثره احتمالی در گیاه شنگ	۲۵
تحلیل تفاوت‌های اقلیمی بر کیفیت ماده مؤثره	۲۵
چشم‌انداز آینده: از سنت به صنعت	۲۶
فصل هشتم: فلسفه حفاظت و میثاق سبز برای آینده اسفراین	۲۷
اخلاق در مواجهه با طبیعت	۲۷
مفهوم هم‌زیستی در فرهنگ بومی اسفراین	۲۷
میثاق سبز	۲۷
فصل نهم: پرسش‌های متداول و راهنمای رفع ابهام	۲۹
پرسش و پاسخ‌های تخصصی	۲۹
راهنمای تشخیص خطاها (چه زمانی اشتباه کرده‌ایم؟)	۳۰
چک‌لیست نهایی برای مصرف‌کننده	۳۰
فصل دهم: اطلس تصویری و مستندات بصری گیاه شنگ	۳۱
راهنمای بصری اجزای گیاه	۳۱
پیامی از دل کوه‌های اسفراین	۳۲
مقدمه:	۳۶
بیان مسئله:	۳۷
اهمیت و ضرورت پژوهش:	۳۷
اهداف پژوهش:	۳۹
هدف کلی:	۳۹
اهداف اختصاصی:	۳۹
سوالات پژوهش:	۴۰
فرضیات پژوهش:	۴۰
پیشینه پژوهش:	۴۲

۵۴	یافته‌های پژوهش :
۵۶	یافته‌ها و تحلیل نتایج:
۵۸	یافته‌های پژوهش :
۶۱	References:
۶۶	فهرست منابع و مآخذ:

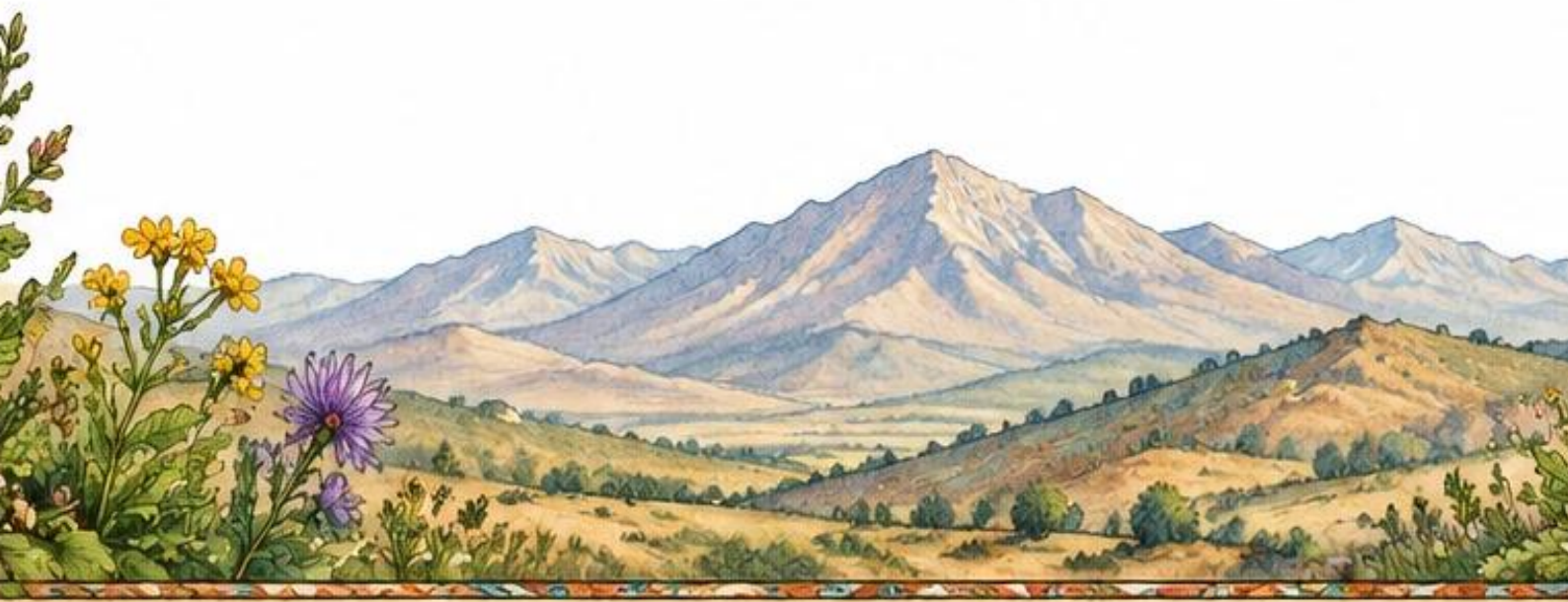

پیشگفتار:

در دل کوه‌های سرسبز و دشت‌های پهناور استان خراسان شمالی، گنجینه‌هایی نهفته‌اند که شاید در نگاه اول ساده به نظر برسند، اما هر کدام داستانی از شفابخشی و زندگی در خود دارند. یکی از این گنجینه‌های سبز، گیاهی است که در میان مردم منطقه ما به نام شنگ شناخته می‌شود؛ گیاهی که سال‌هاست همراه و همدم مردم بوده و در طب سنتی جایگاه ویژه‌ای دارد. ما، با کنجکاوی همیشگی کودکان و عشق به طبیعت زادگاهمان، تصمیم گرفتیم سفری را آغاز کنیم. سفری برای شناخت بیشتر این گیاه، از لحظه‌ای که در دل خاک خراسان شمالی ریشه می‌داند تا زمانی که با دانشی که از بزرگان و طبیبان محلی آموخته‌ایم، تبدیل به دارویی برای تسکین دردها می‌شود. هدف ما از نگارش این کتاب، تنها جمع‌آوری اطلاعات نبود؛ بلکه می‌خواستیم پلی بسازیم میان دانش قدیمی طب سنتی و نگاه نسل جدید. ما در این مسیر، به دنبال پاسخ این سوال بودیم که گیاه شنگ چگونه در زیست‌بوم خاص منطقه ما رشد می‌کند و چرا در فرهنگ درمانی مردم ما، جایگاهی چنین ارزشمند دارد. امیدواریم این پژوهش کوچک، گامی باشد در راستای معرفی هرچه بیشتر گیاهان دارویی استان خراسان شمالی و انگیزه‌ای شود برای تمام هم‌سالان ما تا به طبیعت نگاه کنند، تحقیق کنند و از میراث گران بهای نیاکان خود پاسداری نمایند.

نویسندگان: فاطمه و عبدالرضا

مقدمه:

طبیعت، بزرگ‌ترین آزمایشگاه و کتابخانه جهان است که هر گیاه در آن، صفحه‌ای از یک دانش بی‌پایان است. در میان تنوع زیستی شگفت‌انگیز ایران، استان خراسان شمالی به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص و اقلیم متنوع، میزبان گونه‌های گیاهی نادری است که بسیاری از آن‌ها سال‌هاست در خدمت سلامت انسان بوده‌اند. یکی از برجسته‌ترین این گونه‌ها، گیاه دارویی شنگ است. گیاه شنگ، فراتر از یک گیاه خودرو در دامنه‌های کوهستانی، بخشی از هویت طبی و فرهنگی مردم این منطقه است. در حالی که دنیای امروز به سمت داروهای شیمیایی پیش می‌رود، بازگشت به سوی طب سنتی و بازشناسی گیاهان بومی، نه تنها یک ضرورت علمی برای حفظ محیط زیست است، بلکه راهی برای احیای دانش نیاکانمان است که با تکیه بر تجربه و مشاهده، رازهای شفابخشی طبیعت را کشف کرده بودند. کتاب حاضر با هدف مستندسازی ویژگی‌های زیستی گیاه شنگ و تبیین جایگاه آن در طب سنتی به رشته تحریر درآمده است. در این پژوهش، تلاش شده است تا با نگاهی جامع، از بررسی زیست‌بوم و شرایط رشد این گیاه در خاک خراسان شمالی آغاز کرده و با تحلیل کاربردهای درمانی آن در طب سنتی، تصویری روشن از اهمیت این گیاه ارائه دهیم. امید است که این اثر، گامی مؤثر در جهت شناساندن گیاهان دارویی بومی و تشویق به پژوهش‌های عمیق‌تر در حوزه گیاه‌پزشکی و طب سنتی باشد تا این گنجینه‌های سبز، از فراموشی نجات یافته و برای نسل‌های آینده به عنوان میراثی گرانبها به جای بمانند.

فصل اول: شناسنامه گیاه شنگ

معرفی کلی و نام گذاری

گیاه شنگ یکی از گونه های گیاهی دارویی است که در مناطق کوهستانی و نیمه کوهستانی شمال شرق ایران، به ویژه در استان خراسان شمالی و به طور خاص در محدوده شهر اسفراین، به طور خودرو می روید. این گیاه در میان مردم بومی اسفراین با نام شنگ شناخته می شود، اما در متون گیاه شناسی ممکن است تحت نام های علمی متفاوتی بر اساس گونه ی دقیق آن طبقه بندی شود (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱). شناخت دقیق نام علمی برای تفکیک این گیاه از گونه های مشابه و مشابهات سمی اهمیت حیاتی دارد.

توصیف ظاهری (مورفولوژی)

از نظر ساختاری، گیاه شنگ دارای ویژگی های مشخصی است که شناسایی آن را در طبیعت میسر می سازد:

- ریشه: دارای ریشه های استوانه ای و مقاوم است که توانایی جذب آب از لایه های عمیق خاک های سخت کوهستانی اسفراین را دارد.
- ساقه: ساقه ای هرده یا نیمه چوبی دارد که بسته به میزان تابش خورشید و ارتفاع منطقه، قد آن متغیر است (سازمان محیط زیست، ۱۳۹۸).
- برگ ها: برگ های این گیاه معمولاً به صورت متناوب روی ساقه قرار گرفته و دارای لبه های دندانه دار یا صاف هستند که رنگ سبز تیره یا مایل به خاکستری دارند.
- گل ها: گل های این گیاه در فصل بهار و اوایل تابستان شکوفا می شوند و رنگ های روشن (معمولاً سفید یا زرد کم رنگ) دارند که جذابیت بصری خاصی به دامنه های اسفراین می بخشد.

زیست‌بوم و شرایط رشد در منطقه اسفراین

گیاه شنگ به شرایط اقلیمی خاصی نیاز دارد که در محیط جغرافیایی اسفراین به طور بهینه فراهم است. این گیاه عمدتاً در ارتفاعات متوسط و زیاد، در محیط‌هایی با زهکشی مناسب و خاک‌های آهکی رشد می‌کند (پژوهشگاه گیاهان دارویی، ۱۴۰۰).

عوامل محیطی مؤثر بر رشد این گیاه در منطقه اسفراین عبارتند از:

۱. دمای هوا: تحمل سرمای شدید در زمستان و گرمای خشک در تابستان.
۲. میزان بارندگی: وابستگی زیاد به رطوبت بهاری و بارش‌های برف در زمستان.
۳. نوع خاک: رشد در خاک‌های ماسه‌ای-شن‌دار دامنه‌های کوهستان.

زمان گل‌دهی و برداشت

بر اساس مشاهدات میدانی در منطقه اسفراین، دوره رشد فعال گیاه شنگ از اواخر زمستان آغاز شده و در بهار به اوج خود می‌رسد. زمان طلایی برای برداشت این گیاه، پیش از کامل شدن گل‌دهی است، زیرا در این بازه زمانی، بیشترین مقدار مواد مؤثره دارویی در برگ‌ها و ریشه گیاه متمرکز شده است (عطاران محلی اسفراین، مصاحبه ۱۴۰۳).

فصل دوم: زیست‌بوم و توزیع جغرافیایی در منطقه اسفراین

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

شهر اسفراین با داشتن ارتفاعات کوهستانی و دشتهای وسیع، اقلیمی را فراهم آورده است که برای رشد گیاهان دارویی بسیار ایده‌آل است. منطقه اسفراین به دلیل قرارگیری در محدوده کوه‌های البرز و نزدیکی به رشته‌کوه‌های شمال شرق، دارای ریزاقلیم‌هایی^۱ است که هر کدام شرایط رشد گونه‌های خاصی از گیاهان را فراهم می‌کنند (سازمان جغرافیایی ایران، ۱۳۹۵). گیاه شنگ در این منطقه، عمدتاً در دامنه‌های شمالی و شرقی کوه‌ها، جایی که تابش خورشید و رطوبت در تعادل هستند، یافت می‌شود.

تحلیل زیست‌بوم (اکولوژی) گیاه شنگ

زیست‌بوم یا اکولوژی، بررسی رابطه موجود زنده با محیط اطرافش است. گیاه شنگ در اسفراین با عوامل محیطی زیر در تعامل است:

-**نوع خاک:** این گیاه در خاک‌های رس‌سنگی و آهکی که در ارتفاعات اسفراین رایج است، رشد بهتری دارد. این نوع خاک‌ها به دلیل حفظ رطوبت در لایه‌های زیرین، در برابر خشکی‌های تابستان مقاوم هستند (پژوهشگاه خاک و آب، ۱۴۰۰).

-**ارتفاع از سطح دریا:** مشاهدات نشان می‌دهد که گیاه شنگ در ارتفاعات [۱۵۰۰ تا ۲۵۰۰] متری از سطح دریا، بیشترین تراکم و کیفیت مواد مؤثره را دارد.

-**رویه رشد:** این گیاه معمولاً در کنار صخره‌ها یا در میان پوشش گیاهی کوتاه کوهستانی رشد می‌کند تا از بادهای شدید زمستانی در امان بماند.

^۱ Micro-climates